

VIHAR BÉLA KÖLTÉSZETÉRŐL

„Harminc éve, hogy az első
verseskönyvem megjelent.
Fejem hajtom asztalomra,
velem szemben ül a csend.
Az én fámon, kicsiny fámon,
mily kevés gyümölcs fakadt,
ám annál több sebhely rajta.
és e sebhely megmarad.”

Szerb Antal megbocsáthatóan elfogult meghatározása szerint a vers az emberi világ legnagyobb teljesítménye. E teljesítményt vizsgálva mondta Illyés Gyula, hogy „poétikus nép vagyunk”, de már Ady is poétásnak nevezte nemzetét. A magyar falu jellegzetes típusai között minden évszázadban megtaláljuk a hajdani regősök utódait, s nem marad el a magasabb költészet kivirágása sem. Olvastam már olyan vélekedést is, mely szerint nemzetünk kicsiségéhez képest irodalmi kultúránk túlméretezett. Ez kicsit paradox állítás, mint minden panasz, amit éppen úgy lehetne dicsekvésnek fogalmazni, de maga a tény tagadhatatlan. A mi kicsi és világirodalmi viszonylatban sajnos még mindig meglehetősen ismeretlen népünk feltűnően nagy és magasértékű irodalmat és művészetet hozott létre. S mégis azt látjuk, hogy az évszázadok folyamán ezek az alkotások „nem igen tápláltak és öntözték a nemzet millióinak lelkét”. A miértre adott feleletek között a gazdasági elmaradottság, a kielégítetlen szellemi éhség mellett a közönyt emlegetik leggyakrabban, amely a megnemértés gyakran áttörhetetlen falát vonta a kitárulkozó lelkek elé. S ha ma büszkén vallhatjuk is, hogy a költészet új reneszanszát éli, ha népek és irodalom még soha nem is volt annyira egy ebben az országban, mint napjainkban, törleszteni valónk még mindig akad.

Hat verseskötet sorakozik szerényen asztalomon, és vall egy költő életútjáról. A kötetek mögött Vihar Béla áll, aki hisz a költészetben, mert hisz az emberi lélekben és hirdeti, „hogy túl a gyomor éhségén, él bennünk az igény az igazság és a szépség kenyerére.” Szerény ismertetésünk célja: néhány vonással bemutatni, közelebb hozni a költőt az érdeklődő olvasóhoz, hogy jobban megismerve magukhoz bocsájtás, s elfogadják tiszta költészete és élete ajándékait.

„Bolyongó voltam, kerestem a fény
szigeteit, s itt állok vallani:
az ember annyi, mint a harcai...”

Vihar Béla 1908. május 23-án született Hajdúnánáson. Négy esztendősen korábban Szécsénybe költöznek és nógrádi hazájában, amelyet azóta is szülőföldjének tart, ismerkedett meg a mesék világával, az agyagpadkán ülő palóc anyókák regéivel. „Engem ott a szécsényi éjszakában, Árgirus királyfi, a rút kis kacsa, a mostohája által elkergetett Árva Jankó, meg a hamuba sült pogácsával vándorló szegénylegények és erdej remetéik figyelmeztettek első ízben a humánus igazságára, a gyengék, szenvedők halhatatlan álmára és a népre, amely e történetekben küldött híradást reményeiről, fájdalmairól. Ha jól számba veszem a dolgokat, minden további irodalmi élményem csupán ezeknek a lázas óráknak ismétlése volt.”

A szécsényi szép gyermekkor emlékei a férfikor delén is vissza-vissza térnek és a költő látja magát, mint vizet húzó fiút, akit a dicsőség láza sarkallt, hogy megpróbálja az ősvilági mélységet. Vizet húzott, de

„Benne az ég fényét,
tükrén az ég ezer csillagát.

„Sistergő tűz lobogott, parázslott,
a mindenség ékszereivel,
s húztam egyre följebb a világot:
ringatózott a piciny veder.

Azóta is állok a kút mellett,
a küllőkön lankad már kezem,
a mélységgel vívom a küzdelmet,
sugaradért habzó végtelen.”

(A kút fia)

A gyermekkorban keresett és megtalált csillag, költészetének minduntalan viszatérő motívuma, fokozatosan az ember ötágú csillagát jelenti, amely felé „szüllessék bár kinnal is a jövőendő... tör az emberiség,” és a költő is, aki esküvessel vallja:

„Hiszek, hiszek Szilveszter álmában,
Nyilas Misiben, Jeanne D'Arcban, a Szűzben.
Latinka Sándor hú csontjaiban.
Hiszek, hiszek, az elbukottakban.
Hiszem, hogy a mártírok vére
s a költők tolla alól a tinta
oly magot öntöz, amelyből majd fa nő,
évigérő, lombjában madarakkal.”

(Istenek vetése)

Az ifjúkor lázas útkeresésében nagy hatással van rá Ady lírája és a Nyugat első nemzedéke költőinek hatása. Önvallomása szerint ez a líra sodorta az anarchizmus örvényeibe, kérdéseket vert fel benne, amelyekre Baudlaire-nél Nietzsche-nél, Wilde-nál és Marx-nál kereste a választ. Egyszerre volt szocialista és misztikus, a 150 millió költője, Majakovszkij oldalán géppuskát ragadni kész forradalmár és Verlaine vendége az elefántcsonttoronyban.

Ezekben az években lesz tagja a Vági—Gógös—Hámán vezette Magyarországi Szocialista Munkáspártnak. Élethivatásul a pedagógiát választja, tanítóképzőt, majd a felszabadulás után főiskolát végzett. Egy ideig pedagógusként működött Hajdúsámsonban, Miskolcon, majd iskolaigazgató volt Budapesten.

Első versei a Magyar Írás című folyóiratban jelentek meg, majd Őt önmagadtól (1933) és a Betűk békességében (1941) című kötetekkel jelentkezett.

Am a betűk békességébe pusztító rontással szólt bele a II. világháború, a faszizmus embertelensége. Munkaszolgálatosként került ki a frontra, ahol „kicsiny buk-dácsoló pont” gyanánt végigjárta a borzalmak útját. Neki sikerült megmenekülnie, de apját és anyját elvesztette:

„... — óh miként is mondjam —
hogy megölték apám és anyám.

Róluk álmodtam az elmúlt éjjel,
és, mint régen, láttam mosolyuk...
Anyám kávéfőzött, kék kötényben,
s szíve felett tátongott a lyuk.”

(Emlék)

A felszabadulás után összeállított egy antifasiszta dokumentumgyűjteményt Sárga könyv címmel. 1949—54-ig a Népművelési Minisztériumban dolgozott, mint a nemzetiségi ügyek referense. 1959-től napjainkig az Élet és Tudomány olvasószervezője.

Költészete alakulásába az eddig említett hatások mellett megtaláljuk az exp-resszionista és szürrealista költők hatását is, de mint a költő mondja: ezek nem a szélsőségek felé, hanem a líra ősi forrásaihoz, Homéroszhoz, a zsoltárokhoz, az Énekek Énekéhez vezették vissza. A felszabadulás után fokozatos átalakuláson ment keresztül és vezérlő eszméje a dialektikus materializmus bölcselete rendet teremtett az addigi eszmei hatások kuszaságában.

Kötetei: A szerelem születése (1958), Baráti asztal (1960), Ónarckép (1962), A négy felelet (1965) fogadtatása során a kritikusok szinte egybehangzóan állapították meg, hogy e költészet egyik legfőbb jellemzője a szerénység. Nem valami áll szemérmes visszahúzóds, önsajnálkozásból eredő magatartás ez, hanem annak a költőnek életelve, aki megjárván a lélek tisztítóüzét egyre magasabbra emeli ön-maga számára az elérendő csücsöt és ugyanakkor tudja: „Néha akkor érintjük homlokunkkal a csillagot, amidőn lehajtnak fejünk.”

Világnézete sok-sok humanizmussal átítatott szocializmus, amelynek útjain az éltető közösség és az igazság szolgálata vezet:

... úgy gyarapszol, ha elosztod magad,
s amennyit juttatsz, vele a világ
vissza ragyogja arcod sugarát.
S ama árkon, melynek neve élet,
úgy emeljen engem át a lélek,
hogy felette bátor és szép ívben
az igazság két szárnya repítsen.”

(Elégia az önbizalomról)

Az igazság esztétikailag is gyönyörködtet, az igazság szép — vallja a költő. Az igazság keresése és szolgálata állítja őt a munka tisztelői közé. „A munka, ami ösz-szekapcsol népet népeknek millióival”, ebben látja „a világot áthálózó nagy alkotórőt”, amely megvalósítja azt az álmot, melyet a századok képzelete szőtt.

„Amit mítoszok, hitelvek hiába
ígértek nekünk, azt az értelem
általatok alkotja meg a gyárban,
körüskörül a kontinenseken;
általatok, ti technikusok, öntők,
kik fém és üveg szobrászaiként
mintázzátok jelenből a jövődöt.”

(Látomás az üveggyárban)

A jelen szépsége sokszor úgy lesz láthatóbb és érzékelhetőbb, ha a múlt nyom-szató emléke is feltűnt. Bányászszociográfia 1930-ban című verse, mint a Nóg-rádi úti képek egyik darabja remek példája ennek:

- Miért hideg kályhánk anyám?
- Kevés a szén, fiam.
- Miért kevés a szén, anyám?
- Apád állástalan.
- A bánya miért küldte el?
- Mert sok a szén, fiam.

A múlt és a jelen együttélése, az elbocsájtó és megtartó szülőföld és népe iránti szeretet csendül ki a „Szécsényi vásár” soraiból:

„Gyűrű, karperec és mézeskalács.
A laci-konyhán izzik a parázs,
sül a rablöhús, pöfög a gulyás,
forog a vonó, nagy a vidulás.

Örök népszínmű kellékei, ők,
a gyermekek, a férfiak, a nők,
éppúgy mint régen, sok száz év előtt.

A változás? Ott ri egy kis vadóc,
csokoládét majszolgató palóc:
Anyoám, vegyen má' nékem ürhajót"

A Palócföld 1965. évi első számában mi is közöltük Vihar Béla döbbenetesen megrázó nagy versét „Az isten halálát”. Ez a 37, hat soros versszakot tartalmazó alkotás maradandó emléket állít az 1944-ben koncentrációs táborban elpusztult Dr. F. D. prédikátornak és a fasizmus többi áldozatának is. A prédikátor, aki erőt és vigaszt nyert a hitből, elhagyja istenét, mert biztos tudja, hogy nem lehet az út, az igazság s az élet az, aki tétlenül nézi milliók méltatlan pusztulását és ártatlan gyermekek halálát.

Vihar Béla eddigi költészete csúcspontját az „Egy katona megy a hóban” című poémája adja. Ebben a hatalmas áramlású költeményben sikerült a költőnek látomás és valóság összeillesztése, sikerült az egyénileg is átélt borzalmakat mindannyiúnk közös fájdalmává tenni, de úgy, hogy közben nem monoton gyászzenét hallunk, hanem a győztesen küzdő élethimnuszát. Időtlen idők óta megy a katona a hóban — de aktualizálhatjuk a verset a II. világháború Don-kanyarban lejátszódó magyar tragédiája epizódjaként is —, hogy a rettenet borzalmait közepette viaskodjék a megmaradásért. A „tizenhét nap és tizenhét éjszaka” időtlenségbe nyúló szenvedései alkalmat adnak a költőnek arra, hogy egyrészt szinte a haditudósító megdöbbenően éles pillanatképeit vetítse elénk, másrészt pedig felvonultassa azokat az eszményeket, amelyekért érdemes még embernek megmaradni a világban. A katona és a mögötte vergődő százezrek míg az irdatlan hőmezőben bukdácsolnak, tudják, hogy nem a saját háborújukat vívták, értelmetlenül és céltalanul engedelmeskedtek egy tőlük idegen akarat parancsának. A havas éj határtalanságában „az ősfélelem”, az emberi gyengeség szíren hangjai már-már megadásra készítetik, de akkor szent fogadalomként újra meg újra feltámad a dacos elszánás: menni kell tovább, hogy egyszer megáldhassa majd a napot, „amely felkel majd a béke ragyogásával”.

„s végre jó lesz embernek lenni.
Ó, tiz lépés éretted, feltámadó igazság,
ki azt mondog a kunyhók mezítlábasainak,
szántásátok fel a földet, tiétek!
Tíz lépés azért,
hogy részese legyek annak a világnak,
amely kitörli a nemzetek szótárából e szavakat:
szegénység, becstelenség, félelem;...

Csak tallózásszerűen mutattunk rá Vihar Béla költészetének néhány vonására. Egy kérdésre kellene még válaszolnunk: hol jelölhetjük meg Vihar Béla helyét a magyar irodalom nagy egészében? A kérdést jogossá teszi az a sok töprengő vívódás is, amellyel maga a költő igyekszik a válasszal szembenézni.

„Óh mi marad
meg belőlem,
ha fekszem a temetőben?
Az a kevés, amit adtam?
megőrzi, hogy e világban
Vajon a nagy láncoltatban
— köd előttem, köd utánam —
valaha én is itt jártam?”

A feleletet ma még korai lenne véglegesen megfogalmazni. Mindenesetre az idén adományozott József Attila-díj szép elismerése egyre kristályosuló költészetének. Az a középtermetű ember pedig, aki a felsorolt kötetek verseivel a szívünkbe lopja magát hittel hiszi, hogy „költészet nélkül még az úrhajó is csak száguldó börtön vagy koporsó” — és ez a mélységes elhivatottság még nagyon sok szép dalt ígér.

„Nemcsak a hegycsúcsok, nemcsak az égbe nyúló ormok szépek. Tiszteljük a lankás dombokat is! Nem csupán a hömpölygő nagy folyó, az erecske által is nagyobb lesz az óceán”-mondja egy prózaversében. Vihar költészetének nemcsak erecskéje van immár, hanem olyan folyami szakasza is, amely nagy óceánjáró hajókat is megbír. Kívánjuk, hogy tovább gvarapodva fusson be a szent Óceánba.

Csukly László

